

* även uppt. fr. Stockholm
ö. Kristianstads och dess
omgivning.

ACC. N:R M. 15287:1-22.

* Landskap: Skåne Upptecknare: Mättyias Izabé, Lund
Härad: Gärds Berättare: Johan Lundahl Pen
Socken: Vä Berättarens yrke: smedmästare
Uppteckningsår: 1961 Född år 1874 i Vä

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

Smiden. s. 1-22.

Lu F 111

Jag är född 1874. Min far var skräddare. Jag kom i lära mitt på vintren, det var kallt, en ovanlig kall februar månad. Jag minns att jag frös kolossalt, för att jag kunde inte göra någonting bara dra bälgen. Men de andra där: gesällerna och mästare sprang ju ut och in och det gjorde bönderna också som var där, de frös ju inte så mycket. Så blev man kall om händerna. Och ändå skulle man hjälpa till: rensa spik, hästskorna. Jag slog mig på fingrarna så att de blev trasiga och så frös man ännu värre. Det var inte konstigt att jag slog sig på fingrarna när man så kall om händerna.

Jag kom i lära i Ringlekors, och någon sak till: att jag blev smed det var det att vi bodde i Vä och därifrån Ringlekors var inte så långt och jag var släkt till smeden. Jag var inte där mer än tre år. Det var en bra plats att lära på, men det var inte bättre än de andra. Och så skulle jag tala om att rumet - den så kallade smedkammaren - den var ansluten till boningshuset, men den hade varit en gammal lade egentligen och den var alldeles ute i vägkanten. Den hade en dörr, en så kallad halvdörr, som delad på mitten och den var inte så värst tätt heller, utan det var drag och så det var ingen kakelung. När jag kom dit i vintern jag var inte precis van att ligga i sånt kallt rum. Det var alldeles rimfrost på hela väggen och när man gick in i kammaren eller ut, så trampade man genast direkt från kammaren ut på vägen. Så hade vi att springa över vägen att komma till smedjan. Och smedjan var inte stor: jag kommer ihåg alnarvis. Så skulle vi upp klockan 5 på morgnarna. Då kom mästaren och bankade på väggen precis vid sängen. Då kunde han komma in på en gång från boningshuset. Så skrek han att vi skulle gå upp. Då skulle man ha byxor och skor på sig så fort som möjligt och börja elda. Först fick vi kaffe och sedan fick vi frukost när de blev julus på vintern, vid åttatiden. Men mästaren kom inte precis ner i smedjan genast, utan han drev gärna lite grann. Maten var precis så som man hade

på andra ställen på den tiden. När jag hade varit ute hos bönderna där maten hade varit bättre kanske. Sedan när jag praktiserade då råkade jag ut för både bättre och sämre. Jag hade 50 kronor i förskott tre år. Smederna brukade inte betala mer på den tiden. Den var inte så mycket, men jag hade mitt hem vid sidan om och jag led ingen nöd. Jag hade bra kläder. En gång fick jag 25 öre i drickespenningar av mästaren men det var för att jag dränt en katt i en lergrop. Det var allt drickespenningar för tre år.

Verktygen var ganska enkla. Det var inte så mycket verktyg man hade på en smedja vid den tiden. De hade den gamla borrarvängen i stället för borrar maskin. Den gamla ~~skruva~~ hade skruv ovanpå. Det var för att borra håll med. Några borrar fanns inte att köpa på den tiden utan de skulle man själv göra. De var hemmagjorda borrar. Det var inte så svårt att göra, för det mesta var det träningsarbete. När man ville ha ett borr att borra in i ett trä, så var det svårare att göra. Där fick man tag i en gammal stålbit. Stålborret var förfärligt lätt att bryta sönder. Så hade de gängverktyg, den gamla som man skulle skruva till med skruv som var hemmagjorda. Och det var så att tiden spelade inte precis roll. Bara på det sättet att mästaren ville ut så mycket arbete som möjligt. Men skaffa ett verktyg som gick lättare eller så: nej, det kunde inte komma ifrågan. Arbetskraften var ju billigt att den var ingenting. Därför fick vi stå och arbetat med de gamla gängerna och filade på nästan alla verktyg som användes. Den nya filen hade mästaren uppe på skrivbordet. När han skulle fila något särskilt då kom han med den, filade och sedan tog han upp igen. När den var lite halvsliten så fick gesällern den. Han gnodde med så länge den var någonting. Så fick den lärpojken. Och då var den ingenting att fila med. Men det fjorde ingenting, arbetet var billigt.

Vi smidde hästskor själva. Men däremot inte sömmen. Men brodden smidde vi. Dem skulle ~~svetsas~~
"svickas"

gjorde den. När man smidde ut dem - både sidebrodar och ~~xxx~~ tåbrodar. Den skulle gå med väldigt fart och härda dem. Och "svickas". Man skulle banka spetsen som skulle drivas i hålet, den skulle bli så slät som möjligt. Man skulle kallhamra dem också. Vi skrotade hästskor egentligen inte: d.v.s. att smida ihop två gamla hästskor. Men jag har varit med om att skrota förr när vi hade järn som var halvtum. Det delade vi i mitten med en vanlig mejsel. När vi ~~gammal~~ hade gammalt järn, så skrodde vi klösar, eller vi skrodde av klösar som hade den dimensionen som passaede att skrota. Den skrodde vi för att göra hästsko av. Det gjorde mästaren själv och gesällen ~~dägga-~~de. Jag skulle bara sätta hets. När det gällde lärlingens undervisning, mästaren gjorde ingenting. Det var mest gesällen som visade ett och annat. På den verkstaden var vi 4. Mästaren, en gesäll och två lärpojkar. De tog in gärna pojkar så mycket de kunde. Ibland tre lärlingar medan de hade bara en gesäll. Bänkvertyg hade väldigt litet. Släggan var inte många heller. Mejsler, små och korta. De var korta för att det var inte så mycket stål. Och det var snålhet som gjorde mycket. Släggor hade vi två: de var inte stora. 3 kilo. Man hade en smideshammare (den vägde 1 kilo) och man hade en särskild hammare att smida hästsko med. Sänkor fanns det så litet som möjligt, för att det var en alldeles ny verkstad. Han hade där inget gammalt. Men på andra smedjor fanns ju gamla sänkor t.ex. Sedan när jag kom bort till en smedja i Herlöv som är riven nu, där var en som hette Lindholm, han var en duktig karl. Han hade en väldigt hop av sänker: gamla redskap som egentligen inte användes. Han hade dem gammalt. De har blivit gamla och användes bara en ~~och~~ annan gång. Vi hade axelsänke, tumsänke, (det var gjort av em tums järn), vi hade bara tre sänker egentligen. Och en var till bultar.

Vi smidde axlar till vagnar. Vi köpte ingenting, utan de smiddes alltihoppa. Men de var inte så grova axlar, jag minns att vi gjorde axlar hemma: de var en och trekvarts, fyrkantiga

det var alltså inte så grovt precis. Den klenaste var en och halv tum.

På den första ställen jag kom till som gesäll, fanns borrar-maskin. Men i Ringlekors var ingenting som gick runt om bara slipsten. Spiral borrar fanns inte på den tiden, utan det var hemmagjorda borrar till borrar-maskinen. Vi hade bättre stål där. Och likadant hade treborrar som var bättre. Det var inte så slätt. Allting gick bättre undan där för han hade bättre grejor att tillverka och andra metoder. Han hade kommit från stad som han hade stått länge. Han var gesäll i Kristianstad. Han hade varit ute mera. Han gick åt på annat vis och var inte så snål med kolen. Under min lärotid i tre år snålade mästaren mycket med smideskålen: han lade så lite på, så att ~~han~~ glöden var inte större än ett näve. Dyrt var det inte med kolen, men han ville ha det ännu billigare. Det dröjde mycket längre tills de fick hets.

Jag kom först till Herlöv. Den var en bra plats. Där hade vi bättre på alla vis. Smedkammaren var bättre. Men vi hade inte kakelugn där heller. Sedan var jag i Köpinge ett par år. Där bland annat inställade jag borrar-maskinen för att jag hade lite erfarenhet från Herlöv. Sedan därifrån gick jag till ett annat ställe i Köpinge. Så hade jag en kort i Trollejungby, men där var gårdsmedja så där var ~~en~~ fogden som bestämde. Men det var bara en kortare tid. Där var bara reparationer och skoning av hästar: det var åtminstone 12 par hästar som vi tog hand om. Där fanns bara en mästare och två pojkar. Den äldsta av pojkarna skötte hovbeslaget. Mästaren skrev räkning på månad och slapp att vänta på pengar. Smeden höll med material, Men hade smedjan fri och fri boxstad. Och vertygena som fanns kvar, var de gamla, han skulle göra ordning på verktygena och förbättra dem litet: modernisera. På somliga gårdsmedjor hade de accord på vissa saker: t.ex. sko hästar. Men här hade han en viss överenskommelse med gården. Han hade inte årslön. Han ar-

betade på löpande räkning. Ladu(ö)gden gick omkring och tittade på. För andra bönder fick han ~~inte~~ i regel inte arbeta. Men en del andra gårdsmeder gjorde saker för bönderna vid sidan om. Men inte här. På vintrarna skulle han hålla hästarna broddade.

Från gårdsmedjan kom jag till Alnarp hovbeslagsskolan. Inte direkt från den, men från Köpinge. I Alnarp var jag i tre månader. Hushållningssällskapet betalade för oss där. Vi hade allting fritt: mat och rum; det var inte lätt att komma in. Man skulle söka vid Hushållningssällskapet. Man skulle lära hovbeslaget. Det var en doktor som föreläste en professor. Så var en praktiklärare och så var en verkgesäll. Det var 1898. ~~Efter Alnarp~~ Den instruktionssmeden skulle hålla material, alla de hästar som skoddes fick han ta i privata också. Eleverna fick slita på. Det kom dit hästar som var fraktade från tre mil. De^{var} svårhanterliga. Det var knappsmedning på hästskor. På morgnarna skulle vi göra tre hästskor av tre ämnen. Två arbetade vid varje eld.

När Alnarptiden var slut så kom jag först till Billeberga, där var en smed som jag inte trivdes hos. Han var en otrevlig man. När man kommer till en ny plats, så känner man inte en enda en, och så mästaren inte heller trevlig, där vill man inte stanna. Där var jag till jul, då resta jag till hem. Jag var från östra Skåne, och den plats var i västra Skåne så att den var lite olika. Och när jag kom hem till jul, kom jag till Kristianstad och träffade jag min mästare från Herlöv, han hade flyttat in i stad och övertagit en smedja där och när han såg mig, ville han att jag skulle arbeta där. Jag började hos honom. Där var bra att arbeta, tyckte jag. Där var vi 10 man. Fem pågar och fem gesäller. Vi hade där tretton kronor i veckan. Man skulle hålla sig med mat. Men logi hade vi där också. Vi hade här ~~en~~ också gesällkammare här, men det var bättre än jag hade varit med om förr. Jag var inte längre här än ett halvt år. Sedan fick jag Eklund i Herlöv (som annonsesarade

Jag

efter folk) jag fick också tillbud att jag skulle dit, jag skulle bli verkgesäll hos honom. Och det precis inte så mycket sagt heller, jag blev den i verkligheten. Den mästaren där kunde inte så mycket: hade hade inte vanan inne. Han hade varit reparatör i sockerfabrik. Han själv skulle smida medan jag fick det ~~sämsta~~. Men han själv insåg att han inte dög till. Där var tre pojkar och en montör som gjorde allt möjligt. Han byggde telefonledningar. Vi hade dät t.o.m. en flicka. Vi fick göra var som helst: först och främst den, som kom i beställning. På samma gång fick jag vakt över pojkarna så att de inte gjorde något galet. Detta just 1900, och ett år framåt. Sedan resta jag till Stockholm. Jag reste dit på våren. Där var jag i fem år. Det var en verkstad som hade mest byggnadsarbete och lite reparationer. Jag var huvudsakligen reparatör eller uppsättare eller vad skall man kalla den. Jag kom där ganska fort och jag fick förtroende. När jag kom dit fick jag börja med enklaste saker, helst hjälpa någon annan. Jag fick hjälpa sådana som var mycket sämre arbetare än jag var. Jag åkte ut och monterade upp enkla saker att börja med: t.ex. förankringen utav bygget. Mellan de olika våningarna lades järnbjälkar och de skulle förankras i bäggarna. Vi gjorde själv dessa ankarjärn. Vi skulle borra två hål i dem och bultas fast. Först fick jag hjälpa en kamerad som skulle göra en sådan förankring. Vi fick ackord på detta arbeta som vi delade på. Vi fick 15 öre per hål vi borrade: Först skulle man märka upp ankarjärnet och sedan borra i det. Det gick bra: jag lärde mig att borra hål. Det var egentligen inte så enkelt: många av de andra kunde ^{inte} göra det. Det hände en gång, när jag ~~var~~ ute med min förman, att han inte kunde fullfölja det arbete vi hade så att jag fick fortsätta ensam. När jag kom till verkstaden igen och skulle visa min lapp vad jag hade gjort (vi arbetade i ackord som skrevs på en lapp)frågade vaktmästare: "na, hur har det gått?". Han tittade på lappen och frågade hur mycket jag ~~tjänat~~ tjänat på. Och

det var just 6 kronor. Han tyckte att det var för mycket. Jag hade nästan kunnat bli arg men jag fick ta mig i genmod, för att de tyckte att bönderna och sådana, de tyckte nämligen att alla som kom från landet var bönder. De hade ingen förtroende för. Och det fick man höra också av en del. Så småningom blev jag skickad till olika ställen där byggnadsfirman fick något arbete. Sedan sade verkmästaren: "skicka den där lilla skåningen". På det viset blev jag så kallad montör.

Jag tyckte att det var inte så roligt med det där springjobbet. Jag försökte komma till en annan verkstad men jag blev arbetslös. Arbetet blev slut på vintern. Då var jag hemma en vinter och sedan kom tillbaks till Stockholm. Så kom jag till en annan verkstad där hade vi bara reparationer för små droskorna. När jag höll på att lyta en sådan fick jag ryggskott. Det hade jag hela mitt liv efteråt. Jag hade alltid ont, när jag skulle ^{göra} någonting.

Jag gjorde annat självständigt arbete t.ex. jag och en annan monterade upp en vaktmästarbostad på fjärde våningen. Vi monterade upp hela legenheten åt honom. Vi satt järnkonstruktion överallt av järnbjälkar. Vi tjänade rätt så bra pengar på det. Men jag har aldrig tänkt att stanna i Stockholm och mina föräldrar ville ha mig hem. Jag tänkte resa hem och börja som mästare. Då var det en smedmästare i min församling Vä, som dog av någon anledning. Han var inte gammal: inte äldre än 36-37 år gammal. Då blev hans plats ledig. Jag fick genast ombud att jag skulle ta den. Det var 1905. Jag började rörelsen där i samma år. Jag köpte riktigt prima redskap från början. Först byggde jag en smedja utanför mitt hem. Jag tyckte att den som blev ledig passade inte mig. Hemmabönderna höll mycket styvt på mig så att jag ville göra mitt bästa. Jag tyckte att har nu en bra verkstad: stort och ljus med den blev för lite sedan. Jag satt glasrytor i dörrarna så att alla blev förvånad när kom först till verkstad. Det kom en bonde och

tittade: "tänk om man skulle slå ut ryta, då blir det dyrt."

Det var inte så farligt att klara kostnaderna med den nya smedjan. I Stockholm hade jag tjänat bra pengar och jag har varit sparsam hela tiden. När jag började hade jag 2300 kronor. Den räckte till det mesta. Verstaden var stor: om jag räknar alnarvis så var den 20 alnar lång och 10 alnar bred. Först köpte jag två skruvstycken, en ambolt en slägga och en hammare och andra småverktyg. Sedan köpte jag bormaskin och andra maskiner lite efterhand. Blåa. bockmaskin till hjulring, styckmaskin och jängverktyg. Men det kostade rätt mycket med material: när man inte har något alls hemma. Jag hade inga dimensioner att börja med. Järnstängerna var långa, så körde handlaren Edberg med en lång vagn. Han körde mitt järn till Vä. När han körde, skramlade järnet att alla pojkar sprang ute och tittade vad det var för någonting. Och den där smeden som bodde där vid vägen som järnhandlaren körde förbi, han gick ut och tittade och sade: "han klarar sig aldrig med det." Då skulle man börja och ta emot kunder därför att jag fick kunderna efter den andra smeden. Det kom inte vara de gamla kunder utan också nya från annat håll. Eftersom man arbetade på kredit, kom sådana också som aldrig tänkte betala. Sådana dåliga kunder har alltid funnits som aldrig betalt någonting. Man fick skriva till dem, ~~sicka~~ sicka pågar och annat folk till honom, men det aldrig blivit betalning. Man tog kredit huvudsakligen på reparationer. De andra vanliga kunderna var vana vid att smederna skulle arbeta på kredit. Årskredit var det: man skulle skriva upp, och skriva upp. En del betalt i halvår, men de kom knappt till smeden med pengarna. Det var så vanligt att smederna sprang omkring med räkningarna. Det var ett svårt problem det. Särskilt var det svårt för en nybörjare som skulle egentligen behöva förskott och inte arbeta på kredit. Det dröjde 2-3 månader innan man fick pengar efter att man hade lämnat räkningen. Somliga dröjde ett helt år. De tittade på räkningen

och ofta inte kom ihåg var ~~maxxi~~ de fick egentligen. Man hade kredit hos handlaren också: ett halvt år eller ett år. Hos handlaren var det inte bra att vara efter för länge. Det var ofta så, att man hade stora räkningar på olika håll, man har betalt hög summa hos handlaren, medan man inte ^{hade} 25 öre för mjölk hemma.

Med kundkretsen var det litet olika. Visserligen hade man ~~stort~~ kundkrets, men somliga av dem knappt hade något att lämna i verkstaden. En smed kunde ha 30-40 kunder åtminstone. Det berodde också på hur stora gårdarna var. Hur mycket var och en kunde låta göra. Om en kund lämnade bara 75 kronor om året så kunde man inte klara sig. Jag fick ~~göra~~ hålla 2 pågar, vid början hade jag inte så mycket redskap så att jag behövde arbetskraft. Det finns en del saker som man inte kan klara ensam: lyfta på tunga saker.

De rejäla kunderna fordrar inte så lång kredit men de ville ha räkningen i rätt tid. Det berodde också på hur de kunde sälja själva. Man fick säkrast pengar av dem strax efter jul. Ett exempel skall jag ~~ta~~ tala om: det var så, att ~~att jag~~ skulle haft pengar av en kund. Det var frun jag träffade, då sade hon: "ja, vi har inga pengar nu," - det var inte så bråttom tyckte hon. Det var så att jag räknade till vad jag hade gjort efter nyår, men hon tyckte att hon blir skyldig med den bara efter det nästa nyåret.

Vi arbetade inte bara för bönderna. Man fick laga en del saker till skomakaren eller skäddaren. Om kakelugn gick sönder eller vad som helst, kom folket till smeden. En gång kom en ny präst hit och hans jungfru kom med med prästens stövlar, hon kom till mig och frågade om jag kundelåga den. Det kunde jag inte. Ja, men - sade hon - om inte smeden kan laga den, vem kan laga den då? De var gummistövlar. Smeden skulle göra allting för att de gamla tiderna när smeden gjorde vapen och huggvärjor, folk blev van vid den. Smed skulle kunna laga klockor också. En gång kom en kvinna med en kostüm som skulle

kemiskt tvättas. Jag stod alldeles oförstående mot den: hon kunde inte begripa att jag inte kunde klara den. Sedan kom jag underfond med det att det var nyinflyttad familj och hade bott i en annan kommun där smeden eller frun hade tagit mot kläder till tvätt.

Ibland var det svårt med bönderna. De kom dit och ordnade saker, precis som om hade ägt hela smedjan. De ville bestämma hur jag skulle göra i min smedja. Det var svårt att komma till lags med dem: ibland man höll på att bli galen med dem. Man tyckte ofta att de fordrade för mycket. Och det samma var med deras grejor: de ville inte begripa att smeden inte kan göra allt.

Jag har talat om kredit: hur svårt det var med att hålla den. De fanns kunder som satt på sina höga hästar som om man skulle haft pengarna gratis från dem. Jag var hos en bonde som arrenderade stor jord och hade det bra, han var pampig med allt möjligt. Han var kommunalnämnds ordförande och var mycket i församlingen. Jag var däruppe och skulle göra upp med honom. Då var det så att den gamla smeden ~~föresatt~~ honom så, att han var mycket besvärligt med att få pengarna ut ur honom. Det var en annan bonde, som satt där och lysnade till. Jag minns när jag kom ut jag var så rasande retad ~~såret~~ för att han sade så här: "de här delarna kunde du köpa 65 öre per stycken i stad". Men dem som fanns i stad inte vägde hälften vad jag hade. Det var en vagn jag gjorde åt honom. Har räknade inte arbetet eller någonting bara talade om vad det billigaste materialet kostade. När jag kom ut jag stampade i marken och svor. Det var flera sådana.

Smederna hade litet jordbruk också. Där jag lärde där hade han en ko vid sidan om. Det låg sig bra till att han kunde ha en ko billigt. Hade ett par jordbitar utanför som han arrendera för billigt pris. Det hade bra där: vi hade gått om

mjölk. De andra också hade antingen häst eller ko. Den som jag övertog rörelsen efter honom, hade han också jordbit. Där fanns alltid perioder när inte någon av bönderna kunde betala: någon var efter med betalning. De fick köra. Annars ~~xxx~~ skulle man haft låjd häst till den. Det var så med smedens jordbruk också: någon som var efter med betalning fick hacka eller göra allt sånt där. Eller om det inte fanns arbete, ingen kund kom utan det var ledigt i smedjan, då gjorde vi också: springa ut och hacka potatis. Men det var när bönderna hade bråttom. Huvudsakligen hade man bara potatis och råg.

Det var säsonger i smedarbetet. På vintrarna var det inte så mycket att göra direkt. Det var bara hästarnas skoning, och ordning och sådant. När jag lärde yrket, då hade man gjort hästsko på vintern. Om man försökte en gång att säga till en bonde: nu är det vinter, kan du komma hit med dina harvar och sådant, vi kan göra dem nu när vi har lite ledigt. Jaha, sade de jaha, med det kom ingenting. De kom inte innan precis de behövde det. Ibland kunde man vara arg: tid existerade inte för dem. Allt skulle göras gemast. Var enda kund som kom, han hade för sig att det var det allra viktigaste som han kom med. På somrarna hade man mest hjulringomläggning. På dem var en god förstjänst. Jag minns när vi sedan fick mästareföreningen så var det just en gång tal om hjulringar så där en smed från Fjälkinge som sade: hjulringar det var vår guldruva, hade vi inte haft hjulringarna havi varit fattig alltid allihopa. Om det var torrt, så var det alltid mycket hjulringar att lägga om.

Nya skor hade vi två kronor för. Ditlagda per häst. Min konkurens han lade om fyra skor för 40 öre. Men jag hade tagit 50 öre för det. När han gjorde det för 50 öre då ökade jag näst till 60 öre. Om det var bara en, så kostade den 20 öre. Och en gång kom ~~xxx~~ en bonde från Nöbbelöv, han skulle till stad en gång i veckan - han ville tala med mig. Han frågade hur

mycket en sko kostade omlagd. "Men det kostar bara 10 öre i Nöbbelöv." ~~Men~~ "Kör då tillbaka till Nöbbelöv" - sade jag. Jag tillämpade inte att hålla upp själv för att jag hade fått det där ryggskottet i Stockholm och jag hade så svårt att hålla upp själv. Där var det inte så mycket tillämpat att hålla upp själv.

Jag började 1905 i Vä. Redan 1906 bildades mästarförening-
en. Och den har ännu idag samma namn som gavs den i början. Och då annonserade vi i tidningen ett sammanträde. Det var inte många som kom. Där ~~var~~ var de som hade det dåligt ställt hos handlaren med betalningen, de vågade inte visa sig. Järnhandlarna var inte glada att föreningen var bildad. Vi försökte få bättre priser och komma överens och arbetade för att få förtroende för varandra. Det hade man inte haft förut: innan satt en smed i en by och en annan i annan by och när kunden kom och sade att han och han arbetade för billigare pris, de visste inte om andras priser. Det blev bättre under tiden som föreningen verkade. Under kriget höjdes priset på järnet alldeles för rysligt. Innan kriget bildades järnhandlarföreningen också. Under kriget fanns inte så mycket arbete: bönderna kom inte. De lät inte göra någonting. Före kriget var järnet 24 öre per kilot och efter kriget blev det över en krona. Bönderna fick inte så mycket heller för sina produkter.

I Vä fick vi elektrisk kraft och belysning 1913. Då skaffade jag likaså alla andra maskiner, motorer. Jag funderade mycket vad jag skulle ta i lag med. Jag ville utnyttja varje motor, varenda maskin så mycket som möjligt. Jag ville inte låta motoren snurra tomt. En vanligt nitnagel kostade då 8-10 öre, jag försökte göra den själv. Kunderna miskades mycket. På 30-talet blev den ännu sämre. 1920 fick jag tyska maskinerna. Det var nämligen en pojke från Vä som jag hade varit kameraä med - han smed också förstäss - honom kontaktade jag i Danmark och skaffade mig besked hur det var i Danmark. Han skaffade mig brossurer också på tyska maskiner. Han hade arbetat i Tysland också.

Jag köpte några av dessa maskiner. Han förmedlade köpet. Jag skaffade då press att pressa ned nitnaglar med. Jag ~~skulle~~ skulle experimentera med den. Men alla experiment kostar pengar. Det dröjde rätt så länge innan jag kom i gång med den. Jag försökte att koppla ihop detta med andra arbete, men det gick inte. Man kunde inte springa från det ena till det andra så fort. Vi fick inte så fort värme ppå arbetsstyckena. Men sedan skaffade jag gängmaskin och började gänga och det gick bättre att sälja dem. Inpå 30-talet tillverkade jag ganska mycket. Då kom en man från Osby och köpte mina maskiner. De hade kostat 12000 ungefär. Och han gav mig bara 800 kronor för den. En del sålde jag på andra ställen, där fick jag 1200 kronor. Och den kostade 12000 minst. Jag skaffade ganska tidigt svetsare och fjäderhammare och en stålsax att klippa med de långa tjocka plåtar. Jag hade inte direkt praktist behov av dessa, men jag insåg att dem måste jag ha senare. Annars hade jag blivit lägt efter.

Det var i utställning i Kristianstad där bland annat såg jag en potatisupptagare. Den beundrade jag och funderade på: den skulle var bra att tillverka. Då hade jag svetsverk och hade lärt mig att svetsa. Just då kom en av mina bästa kunder och undrade om jag skulle kunna göra en sådan. Jag vet inte var det har kommit ifrån. Men jag skulle titta på och göra en sådana till den kunden. Det blev färdigt också. Detta år var väldigt torkt och varmt. Så att det var mycket bra att inställera denna potatisupptagaren. Den gick bra. Men den behövde någonting att rätta på. När jag tog bort så sade potatisupptagarna: "kom tillbaka så fort som möjligt för att den är så bra så." Den lade upp potatisen så vackert som man kan inte tänka sig. De tyckte att den var någonting att börja på med. Jag fick kontrak att göra dem i Eslöv för 40 stycken. Men satt i gång att göra 55 stycken. Vi började med dem när säsongen var inne på hösten. Det passade mycket bra att detta

vid sidan om det vanliga bondarbetet. Det var så kvickt att stänga ifrån svetsverket. Det gick alltså utan någon egentlig tidsförlust. Inte i den meningen som det var med nitnaglarna, utan det gick bättre. När vi hade dem färdiga nästa hösten. Så hade 7000 kronor alldeles extra vid sidan om den andra arbeten. Då tänkte jag: det var bra, jag skall fortsätta med den. Jag fortsatt det så länge jag har hållit på. Men sedan var det andra som gjorde det billigare.

I det första stället jag tjänade, har jag ofta sprungit till ~~xxx~~ stad att hämta järn åt mästaren. Då köpte han inte så mycket på en gång. Han aldrig ville ha ett lass på en gång: ofta skickade tillbaka häften av beställningen. Bandjärn, man ta i handen eller i en knippa eller ha den på axeln. Staden var inte så långt därifrån. Det var inte frågan om att byta kläder dit: "det skall synnas vad du är för någonting" sade mästaren. Ingenting att tvättas: spring nu. Då var det någonting att vara smed. När jag själv började, då var det litet svårare att ta hem järnet för att jag hade smedjan långt från staden. Många gånger saknade jag ett och annat, för att det låg inne att man inte skulle ta hem för mycket. Dels hade man inte råd att lägga sig till med för mycket, och för det andra så satte där sparsamheten från lärotiden. Det har jag berättat att det var uppseende när jag kom hem med det första lasset och den smed trodde att inte skall gå bra för mig. Min läromästare tog hem ett lass kol i taget. Och det gjorde jag med. Och det var 15 hektoliter. Under krigstiden var det väldigt svårt med kol. En hektoliter kol för hade kostat 160 eller omkring . Sedan fick köpa kol 16 kronor hektoliter. Och till på köpet var det inte värt ett dugg att elda med. Vi kom underfund med att vi köpte flera sorters kol och blandade ihop dem. Och hade vi kox också. Den fick vi knacka. Dem var för stora. Om man knackade den gick det bra att elda med, men det var arbetsamt.

Smederna skulle egentligen ha fårskinn. Men upp till 30-talet var det inte så många smed som använde fårskinn. De tyckte det var för varmt. Jag hade en bror som var skräddare han höll mig med arbetskläder. De var starka så att ett par byxor varade ett helt år. När de blev insmorda då blev de hållbara. Vi hade också blåbusar. När jag var lärling då hade vi skor helt av trä.

I äldre tider var det inte så vanligt med pengar utan jordbrukare gick till smeden när de skulle ha något och lämnade t.ex. ett bröd. Jag har hört om en smed som inte fick pengar, utan fick mat i stället. När han behövde mat åt familjen gick han då till sina kunder och fick en kaka bröd på ett ställe och ett stycke fläst på ett annat. Och på det viset drog han sig fram. En av de gamla mästarna som jag har träffat på den tiden när bildade föreningen, berättade att han hade träffat en bonde som ville bestämma över smeden, ville lämna betalning i natur~~en~~ i stället för pengar. Det var en bild av de gamlas tanke på den tiden.

De gamla mästarna hade bättre anseende än de sedan fick när de som gick omkring att få en kaka bröd. Pengar var förstås inte vanlig i de äldres tid, och de skulle ha betalt i natura. De fick t.o.m. ett tyg till kläder, till byxor. Att få ~~en~~ linbyxor var mycket vanligt.

När smederna började få betalt med pengar, kontant då blev det konkurrens mellan smederna. Då kunde bönderna skicka sina arbete från den ena till den andra. De frågade jämt: "vad skall du ha för den, vad skall du ha för den?". Då blev det mycket konkurrens. Bönderna sade alltid när de kom fram med någonting, att den och den smed begär så och så mycket, kan du göra det billigare. De flesta smeder var genast villiga att göra det billigare. Om den ena smeden gjorde något för 75 öra, då gjorde den andra 50-60 öre. Det var så vanligt som

helst. Jag minns också när smederna passade på när till ex. en vagnmakare i byn förfärdigade eller halvrollade ett arbete till en bonde i byn, och när bonden hämtade den då sade vagnmakare: jag har gjort den billigare än annan vagnmakare, nu är det färdigt. Det var också en sida till konkurrensen att de själva bjöd på billigare arbete. Jag var t.ex. mycket god vän med en vagnmakare som gjorde hjul och kälkar och sådant och det hände så sent som jag var i lära. Min mästare var hos denne vagnmakare och hämtade en kälka och han ville göra det billigare på det viset.

En smed ~~smed~~ var ofta vän med en vagnmakare, de arbetade tillsammans och ~~umgicks~~. Spriten hade också en roll att spela där. I en by kunde finnas en smed och två vagnmakare eller en vagnmakare. I nästa by en smed och en vagnmakare. Därför var det lättare att konkurrera med en en vagnmakare. Medan smeden anlätades bättre, särskilt om han var ensam på trakten. Det var mer konkurrens när det gällde nytt arbete: vagnar, hjul, slädar. Det var konkurrens även vid skoning utav hästar. Det kunde vara konkurrens så, att den ena gjorde bättre och den andra gjorde det billigare.

De gamla smederna litade inte på varandra. Om de träffades så skröt de: jag fick så och så mycket, jag tjänade så och så mycket. De hade inte förtroende på varandra. Om det kom en kunde och sade: den och den gör så och så billigt, då sade smeden: då skall jag inte ha mera än han. Det kan hända att den kunde ljög en bit på det. Det har hänt så sent som på min tid att de drog kunder från den ena till de andra. Och själva bönderna åkte omkring och frågade olika smeder: vad skall du ha för det eller det.

För i tiden var det inte så gott om veterinär. Det fanns bara i ett och annat samhälle. Och folk litade inte så mycket på dem. Om det fanns en gammal klok gubbe i byn, litade de då mer på honom än på veterinären. Det var i synnerhet skoning

av hästar som de gick till smeden med. Och inte bara skoning, utan även så sent som i min tid blev jag anmodad att komma och bränna svalkött på hästar. Det var munnen på hästar. Jag vet inte hur detta svalkött framträdde, kanske det var i samband med tänderna. För i tiden skulle smederna bränna sådant svalkött. Men i Alnarp fick vi undervisning om detta: doktorn sade att sådant får vi inte göra. Vi skall inte ta fatt med de som tillhör veterinären. Därför gjorde jag inte heller det. Därför kom en annan, en konkurrens till mig från en annan by och skulle bränna denna häst. Men hade varit ute mycket och hälsat på de andra och han var lite duktigare än de andra och kom han med sina varma järn (de hade alltid koppar som de skulle glödgedes som de skulle bränna med). Han brände hästen inte bara på svalköttet utan på tungan och lite överallt. Så att hästen kunde inte äta på många dagar. Jag gjorde det aldrig, för att i Alnarp fick vi undervisning om detta: vi ~~sklla~~ skall inte göra något som tillhörde veterinären. Men det som tillhörde hovbeslaget och allt annat som vi fick lära i Alnarp, gjorde vi gärna. Efter att vi bildade föreningen träffades vi oftare och omtalade sådana saker. De gamla smeder tog ut tänder på människorna också. Det har visserligen inte förekommit i min bygd. Men jag kände en vagnmakare - han bodde i samma by - som brukte ta ut tänder. Han hade ett tång som han tog ut tänderna med. Han höll på med det länge. Han tog 50 öre för en tand. En gång blev han så rädd att han inte vågade göra det mer. Det har hänt att han hade tagit ut en tand och den, som han hade till patient, blev så dålig: kinden och hela huvud svulnade så kolossalt att han blev rent rädd att den människan skulle dö. Därför slutade han. Det var mycket vanligt med den där historien om att smederna drog ut tänder: de gjorde fast tanden på något sätt på ambolten och sedan hade de ett järn glödade och rudad mot den där staccars människan som var fastbunden. Och ryggade tillbaka och drog ut tanden på ett. Det var en historia som var mycket omtalad. Det har jag inte sett, men den måste vara sant om det

har blivit en historia av.

Bönderna kom oftast på morgonen till smedjan, när de skulle lämna något arbete för smeden. Eller de skulle hämta arbetet som smeden hade gjort vid. Alla trodde att det inte tog någon tid. Alla skulle ha arbetet färdigt med det samma. Under den tiden som smeden skulle göra det färdigt väntade kunderna där vid smedjan. Det var ett tillfälle för dem att behandla nyheter som talades i byn, och peprade dem lite grann. Och så drog fram de historier av alla möjliga slag: skandalhistoria och allt möjligt. De gjorde de utanför smedjan, för att inne var det alltid under. Men om det var reng eller dåligt väder, då stod de inne i smedjan och resonerade där och drog sina historier där. När de kom världskriget och storstrejken då var det något för dem att tala om. Under världskriget var det inte mycket händelser som folket kunde höra om, det var inte radio då. Då gick alla nyheter på den vanliga vägen från mun till mun. I smedjan kunde får reda på allting ganska fort.

I min socken var det 5 smedjor och i grannsocken fanns det också 5. När det var snö och halka, då använde vi skarpsko-ning, då kan man klara 25 hästar om dagen. De som hade 4 eller 6 par hästar, de kom aldrig tillsammans. Utan bara ett par per gång. När halkan började, så var det mycket arbete: men bara det första dagen och så långa som halkan varade. En häst skulle komma till smeden var sjätte vecka. Men det blev ju aldrig tillämpad hos bönderna. Oftast blev det så, att en häst kom till smeden var tredje månaden. Om vintrarna kom de förståss lite oftare. Men om sommaren kom de inte så ofta. Det förekom också, att man skodde framfötterna, men inte bakfötterna. Men i reglen här i min kundkrets hade man skott både fram-och bakfötterna. Om hästarna giv en betesmark som var sank, då tappade hästarna lätt skorna. Så bönderna tog av skorna. Många som tog av skorna för att hästarna sparkade varandra och skorna skadade dem.

Vi har gjort "byglar" till hästar. Det var bara i min praktik som jag vet. En bygel var på en fot. De slog en krampa i bygeln. Man hade en liten kort länke mellan hillan och träklumpen. Det var en ganska tung träklump som hästen skulle gå och dra på. Att han inte skulle springa för mycket eller hoppa över. På korna hade bönderna inte sådant: man hade en bräda i stället, som täckte ögonen på kon och kon inte kunde se fram, bara åt sidorna. Det tillämpades mycket på tjurar som gick på bete. Om de var folkilskna, så fick de en bräda på pannan. De bands på hornen omh hängde ned på ögonen.

Jag har gjort många-många tjurringar. Jag har gjort alltid på ett sådant sätt, att jag band huvud på tjuren med en kätting. Så att han stod riktigt stadigt. Jag hade en vanligt grimma på honom, som man kunde hålla huvudet rätt med. Det fanns ett tång att klämma hål med. Man slog ringen genom närbrosket, men det använde jag inte, för jag tyckte att det gick inte så bra. Jag har gjort en liten krokig kniv som jag skar ett håll nedanför brosket, i slemhinnorna i näsan. Det kände inte tjuren nämnvärt. Sedan kunde man lätt sätta dit ringen. Jag vet om sådana smeder som inte använde någonting alls, utan de hade bara nosringen som var skarp i ena ändan. ~~och och~~ Då skulle man säga hål i närbrosket först. Tjurarna skrek, så att den hördes långa vägar. Men om man använde denna krokniven så gav tjuren inget ljud från sig.

När jag var vaktpojke och för att grisarna inte skulle böka på jorden (när de gick på gräs då fick de inte böka på jorden) satte vi en ring in på trynet på grisarna. Först stack man ett hål i trynet, sedan ett stycke ståltråd. Man snodde ihop tråden och allt var färdigt. Iareglen gjorde det bönderna själva, även om smederna också utförde sådant. Men bönderna gjorde själva för att slippa betala något för det. I min tid förekom det inte alls: inte någon mästare eller gesäll som jag arbetade med. Att ringa tjurar var inte heller vanligt i äldre tiden: det har blivit vanligt efter att jag blev min

egen.

I Alnarp var jag med om att sko oxar. Men det var bara undantagsvis. I Småland, där man har kor som äragare eller så, då skodde man dem och avverkade klövarna på dem. Men aldrig eljest härnere. Det var ovanligt att använda kor som dragare härnere. Hushållningssällskapet anställde en, som svverkade klövarna på nöckbeaturen. De hade ~~made~~ en särskild ställning som de körde omkring med. De vävade upp korna när klövararna skulle avverkas. Den kallades verkmästare som hushållningssällskapet anställde. Det var mest tjurar att börja med. För att de gick inte mycket ute på bete utan de stod mera i stallet. Klövarna blev för långa på dem. Sedan avverkade man kor också, även på gårdarna. Verkmästaren hade ganska stort område för att avverka klövar: hela Kristianstadslän. Han fick sina verktyd från Hushållningssällskapet: verkstol som han satte fast korna. Innan fick göra alla privar sådan avverkning.

Efter att vi bildade föreningen fick vi ersättning i vissa fall när vi blev sjuka. Jag har fått ett slag på högre armen. Jag gick till läkaren och fick ersättning. Det hände en annan gång också när jag cyklade omkull. Det var samma armbåge. Men inte alla var sjukförsäkrade, de flesta tyckte att det var för dyrt att vara med. Under min lärotid förekom inte att någon av oss blev sjuk. Men sedan hände det flera gånger att någon blev skadade. Men då fick de gå till smedjan och hjälpa till såvitt de kunde. De hade ~~hämöten~~^{hämöten} och mest avlöning tänker jag. Om det var fel på den ena handen, då fick de försöka göra något med den andra som de kunde.

När jag hade utlärt så fick jag 2.50 i veckan. Men sedan när jag kom bort fick jag lite mer och när jag blev min egen mästare, så hände det flera gånger att någon blev skadade: då lindade man in armen eller handen och man gick omkring i smedjan och hjälpte till. Hos mig fick de mat och full daglön.

Det var rätt så vanligt att smederna hade ont i ryggen. De hade lyt för mycket eller tatt i för mycket. Det kallade de ryggskott eller gnäll. Jag fick också mitt när jag var i Stockholm och lyfte på droskan. Andra yrkessjukdom förekom inte. Nästan alla smeder blev ju gamla.

Det var en gård nära Engelholm som hette Engeltofta. Där var en, som ägde gården och var mycket för nymodigheter och som skulle hjälpa bönderna. Han införskrev från Skottland plogar och harvar. Han inkallade smeder därifrån och gjorde plogar, då fanns det inte så mycket annat, än tråplogar med skodd spets. Dessa smeder började göra järnplogar och harvar. Den spred sig undan för undan bland lantbrukarna. Och även smederna omkring lärde sig att tillverka nya plogar och nya harvar. Det hjälpte upp jordbruket.

Under gesällvandringarna ^{förekom det} att gesällen hade annat snitt på sina kläder än bönderna och bonddrängarna. Drängarna var alltid lite trasigare än gesällen. Om gesäll hade vandrat länge, har varit även i Stockholm, hade en rock som var bättre än drängarnas. ^{Det} Var en gesäll som skröt med att hans rock kostade 60 kronor. Det var mycket pengar för en dräng som inte hade mer än 60 kronor om året. På det sättet var gesällerna före gångare eller de lite avvek från andra folket. Och var smedmästarna beträffar, så var de flesta ute och vandrade och de köpte mera sina kläder i städerna. Bönderna kunde inte följa med, de måste ha sina kläder hos skräddaren i byn, det fanns ingen annan hjälp att skaffa färdiga kläder och det berodde på skräddaren hurant de blev utstyrda. Och andra kläder var ju hemmagjort från början till slut. Smederna köpte åtmistone sina söndagskläder.

När cyklarna kom till, då fanns det inte mer vandrade gesäller. Jag fick min första cykel 1899 och jag betalade 220 kronor. Och det var många pengar: jag hade ju bara 15 kronor i veckan. När jag köpte min cykel, då var det bara tre pojkar

från komunen som hade cykel. Det blev en omslag med en gång. I och med att vi började blev fler a pojkar intresserade av cykel.

Gesällerna hade lite bättre med pengar än drängerna. När jag lärde hade en gesäll 4 kronor i veckan och mat och logi. De skulle vara 120 kronor om året: då hade en dräng bara 100 kronor. De var efter. När det gäller handverkarna då var det nästan möbelsnickare och skräddare som var lite före oss. Det kanske beror på det också att de var lite renare om söndagarna.

Jag har lagat mullskoporna men aldrig gjort några nya. Det var för att släpa jord med. De liknande grävsopor, de var gjorda av trä och skodda framtill. De hade ett handtag som de kunde styra och lyfta med och sänka. De jämnade till jorden med. Det var ett vanligt redskap så länge bönderna hade öppna diken. När jag lagade dem, de var gamla då lite övermodiga. redan när jag började. Jag kan inte komma ihåg om vi hade den i min lärotid.